

Ahlâk-ı Nâsirî'deki Erdem Cinslerinin Değerler Eğitimi Açısından İncelenmesi

Analyzing the Types of Virtue in Ahlâk-ı Nâsirî in Terms of Values Education

Ayşe Erbay

Antalya/ Türkiye

ayse-ercoban93@hotmail.com

orcid: 0009-0003-5004-1783

Atıf Citation

Erbay, Ayşe (2024). Ahlâk-ı Nâsirî'deki Erdem Cinslerinin Değerler Eğitimi Açısından İncelenmesi.

BABUR Research, 3 (1), 265-277.

Gönderim Submitted

20.01.2024

Revizyon Revision

17.02.2024

Kabul Accepted

19.02.2024

Yayın Tarihi Publication Date

07.06.2024

Öz

Tarih boyunca bilginler tarafından ideal insanda olması gereken tutum ve davranışların, kişilik özelliklerinin neler olması gerektiği belirlenmeye çalışılmıştır. Bunun için etkili olan değerlerin bireylere kazandırılmasına önem verilmiştir. Bu doğrultuda ahlak eğitimi, değer aktarımı gibi konularda edebî eserler meydana getirilmiştir. Bu araştırmanın amacı 13. yüzyılda Nasîrüddin Tûsî tarafından yazılan Farsça *Ahlâk-ı Nâsirî* adlı ahlak kitabında yer alan erdemleri günümüz eğitim-öğretim programları ve anlayışı çerçevesinde değerler eğitimi açısından incelemektir. Araştırmada nitel araştırma yöntemleri kullanılmıştır. Veriler doküman incelemesi yöntemiyle elde edilmiştir. Araştırma materyali olarak Anar Gafarov ve Zaur Şükürov tarafından Farsçadan Türkiye Türkçesine çevrilen *Ahlâk-ı Nâsirî* adlı eser kullanılmıştır. Verilerin değerlendirilmesinde nitel analiz yöntemlerinden betimsel analiz tekniği kullanılmıştır. Eser, Türk Dili ve Edebiyatı Öğretim Programı'nda yer alan kök değerler ve değerler eğitimi açısından incelenmiştir. *Ahlâk-ı Nâsirî*'de dört temel erdem hikmet, adalet, yiğitlik, iffet olarak belirtilmektedir. Hikmet erdeminin altında yedi, yiğitlik erdeminin altında on bir, iffet erdeminin altında on iki, adalet erdeminin altında on iki tür erdem bulunmaktadır. *Ahlâk-ı Nâsirî*'deki erdemler, öğretim programında yer alan kök değerlerle karşılaştırıldığında *Ahlâk-ı Nâsirî*'deki erdemlerin kök değerlere göre daha detaylı ele alındığı sonucuna varılmaktadır. Bu nedenle değer eğitimi bağlamında, Türk dili ve edebiyatına kazandırılmış olan *Ahlâk-ı Nâsirî* ve benzer ahlak kitaplarından faydalanılmalıdır.

Anahtar Sözcükler: Ahlâk-ı Nâsirî, Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi, Değer Eğitimi, Kök Değerler

Abstract

Throughout history, scholars have tried to determine what attitudes and behaviors and personality traits should be in the ideal person. For this, importance has been given to the acquisition of effective values to individuals. In this direction, literary works have been created on subjects such as moral education and value transfer. The aim of this study is to examine the virtues in the Persian ethics book titled *Ahlâk-ı Nâsirî* written by Nasîrüddin Tûsî in the 13th century in terms of values education within the framework of today's education-training programs and understanding. Qualitative research methods were used in the study. The data were obtained by document analysis method. As the research material, *Ahlâk-ı Nâsirî* translated from Persian into Turkish by Anar Gafarov and Zaur Şükürov was used. In the evaluation of the data, descriptive analysis technique from qualitative analysis methods was used. The work was examined in terms of root values and values education in the Turkish Language and Literature Curriculum. In *Ahlâk-ı Nâsirî*, four basic virtues are stated as wisdom, justice, valor and chastity. There are seven virtues under the virtue of wisdom, eleven under the virtue of valor, twelve under the virtue of chastity, and twelve under the virtue of justice. When the virtues in *Ahlâk-ı Nâsirî* are compared with the root values in the curriculum, it is concluded that the virtues in *Ahlâk-ı Nâsirî* are discussed in more detail than the root values. For this reason, in the context of value education, *Ahlâk-ı Nâsirî* and similar moral books that have been introduced to Turkish language and literature should be utilized.

Keywords: Ahlâk-ı Nâsirî, Turkish Language and Literature Education, Value Education, Root Values

Giriş

Bireyin ailede başlayan eğitim-öğretim hayatı okullarda devam eder. Eğitim-öğretim, toplumdaki bireylere mesleki yetkinlikler kazandırmanın yanında onların milli, ahlaki ve kültürel anlamda donanımlı bireyler olmasını da hedefler. Her toplum sahip olduğu maddi ve manevi değerleri gelecek kuşaklara aktararak yaşatmak ister. Bu değerleri aktarmanın en güvenilir yolu da eğitim-öğretim sistemleridir.

Öğrencilere öğretim yoluyla sadece bazı kavramları ve ilkeleri hatırlatma, kavratma, zihinsel işlemlere dayalı problemleri çözme gibi yeterlilikler kazandırılmaz. Bunlarla birlikte öğrenciye okula karşı olumlu tutum eğitimi, ders sevgisi, vatandaşlık hak ve sorumluluklarına karşı duyarlılık, çevreyi korumaya isteklilik vb. özellikleri kazandırmak da hedeflenir. Bu hedefler üç davranış alanında toplanmıştır: bilişsel, psiko-motor ya da devinimsel, duyuşsal hedef alanları. Bilişsel hedefler bilme, anlama, problem çözme, analiz etme, sentez yapma, değerlendirme gibi zihinsel etkinlikleri kapsar. Psiko-motor hedefler zihin-kas koordinasyonu gerektiren etkinlikleri kapsar. Duyuşsal hedefler ise bireyin ilgi ve tutumlarını, akademik özgüvenini, güdü düzeylerini, duygusal özellik ve eğilimlerini kapsar. İlgi, tutum, özgüven, herhangi bir şeyi sevmeye ve saymaya, ulusal ülkelere bağlılık, fikirlere karşı hoşgörülü olma vb. çeşitli insan özellikleri, duygu ve davranış tarzları, eğilimleri duyuşsal alan kapsamında yer alır. Bloom ve arkadaşları duyuşsal alan taksonomisinde duyuşsal özellikleri aşamalandırmışlardır: Birincisi almadır. Alma aynı zamanda bilişsel bir özelliktir. Farkında olma, almaya açıklık, belli bir şeye dikkatini yöneltme gibi. İkincisi tepkide bulunmadır. Uysal davranma, karşılık vermeye isteklilik, karşılık vermektan tatmin gibi. Üçüncüsü değer vermedir. Asıl duyuşsal özellikler bu aşamada gözlemlenir. Bir değeri kabullenme, bir değeri tercih etme, bir değere adanma gibi. Dördüncüsü örgütlemektir. Yeni değeri kendi değerleriyle uyumlaştırma, değer sistemine katma gibi. Beşinci ve sonuncusu bir değer ya da değerler bütünüyle nitelemektir. Değeri davranış ölçütü hâline getirme, kişiliğinin bir parçası hâline getirme gibi. Bu son basamak duyuşsal özelliklerin kişiliğinin bir parçası haline gelmesi düzeyidir (Senemoğlu, 2012, s. 394-399).

Duyuşsal hedefler Milli Eğitim'in genel amaçları içerisinde de geniş bir yere sahiptir. Öğretme-öğrenme süreçlerinde önemli bir rol oynar. Öğretmenlere, öğrencilere olumlu duyuşsal özelliklerin kazandırılması ve bu özelliklerin gelişimine katkı sağlamaları konusunda büyük sorumluluklar düşmektedir.

Eğitimde duyuşsal boyutun ihmal edilmemesi gerekir. Çünkü duyuşsal boyut sayesinde insanlar sahip oldukları önemli potansiyellerini kullanabilirler. Duygular, tercihler, sevinçler, duygulanımlar, inançlar, beklentiler, tutumlar, takdir duyguları, değerler, ahlak ve etik değerler vb. öğelerden oluşan duyuşsal boyut hem bireysel hem de toplumsal yaşam için vazgeçilmezdir. Bu bağlamda duyuşsal boyutun birtakım öğelerden oluştuğu ve bu öğelerden biri olan değerlerin de insan yaşamında önemli bir

role sahip olduğu vurgulanır (Dilmaç, Deniz, & Deniz, 2009, s. 9-10).

Değer kavramının Türkçe Sözlük'teki tanımları şu şekildedir:

“1. Bir şeyin önemini belirlemeye yarayan soyut ölçü, bir şeyin değdiği karşılık, kıymet. 2. Bir şeyin para ile ölçülebilen karşılığı, bedel, kıymet, paha, valör. 3. Üstün nitelik, meziyet, kıymet. 4. Üstün, yararlı nitelikleri olan kimse. 5. fel. Kişinin isteyen, gereksinim duyan bir varlık olarak nesne ile bağlantısında beliren şey. 6.mat. Bir değişkenin veya bilinmeyenin sayı ile anlatımı. 7. Bir ulusun sahip olduğu sosyal, kültürel, ekonomik ve bilimsel değerlerini kapsayan maddi ve manevi öğelerin bütünü” (haz.: Şükrü Halûk Akalın, [ve başk.], 2011, s. 607).

Değer kavramı Felsefe, Psikoloji, Sosyoloji, Matematik, İktisat, Dini Bilimler, Tarih vb. bilim alanlarında farklı bakış açılarından kaynaklı farklı tanımları da yapılmıştır. Hatta değer kavramı üzerine yapılan bu farklı tanım ve algılamalar tartışmalara da yol açmaktadır. Değer ve değerler eğitimi hakkında özellikle Eğitim Bilimleri alanında son yıllarda çalışmalar oldukça hız kazanmıştır (Ersoy, 2018, s. 12).

Schwart'a (1992) göre değer, insanların karşılaştıkları olayları ve etrafındaki diğer kişileri değerlendirmek, bunlar karşısında yapacaklarına karar vererek bunu meşru bir duruma getirmek için kullandıkları ölçütlerdir (akt. Güven, 2014, s. 15).

Değer, bir milletin varlık ve birliğini sağlamakla birlikte bunları devam ettirebilmek için ulusun mensuplarının çoğunluğu tarafından doğru ve gerekli olduğu kabul edilen; onların ortak duygu, düşünce, amaç ve faydasını yansıtan genelleştirilmiş temel ahlaki ilke ve inançlardır (Kızılcık & Erjem, 1994, s. 99). Değer, aynı zamanda bireyin kendi yaşamında neyin doğru, neyin yanlış olduğu konusunda geliştirdiği inançları, arzu edilen ve edilmeyen yargıları olarak da tanımlanabilir (Dilmaç, Deniz, & Deniz, 2009, s. 10). Değer, insanı diğer canlılardan ayıran temel özellikleri içinde barındıran ve insanların davranışlarına yön veren inançlar bütünü şeklinde de ifade edilmiştir (Ulusoy & Dilmaç, 2015, s. 16). Bireylerarası ilişkileri düzenleme, bireysel ya da ortak kararlar alma, seçme, başarıya, sevinme, hüzünlenme, değerlendirme süreçlerinde değerler önemli ölçütlerdir. Bu yönüyle değerler, insan hayatını düzenlemek, yönlendirmek, milli ve ahlaki hususiyetleri belirlemek, kişiler arası saygı ve sevgi gibi hayatı anlamlı kılmak, güdülemek gibi roller üstlenir (Kardaş, 2015, s. 58). İnsan davranışlarını açıklamada değerler önemli bir yere sahiptir. Dolayısıyla değerler toplumların var olmasında, varlığını devam ettirmesinde ve gelişmesinde etkilidir.

Değer, davranışlarımıza yol gösteren ölçüler ve ilkelerdir. Değerler, insana bireysel veya toplumsal açıdan önem kazandırır, üstünlük sağlar. Bu kavramın eğitimle birleştiği noktada değerler eğitimi ortaya çıkmaktadır (Dilmaç & Ulusoy, 2016, s. 16).

Değer eğitimi, insanoğlunun hayatının her safhasında devam eder. Değer eğitiminin önemli bir parçası ise bireyin aldığı eğitim-öğretim sürecinde kazandırılmalıdır. Birey okul, aile ve toplum bütünlüğünde kültürel, ahlaki, milli vb. değerler bütünü

zamanında ve doğru şekilde almış olursa donanımlı, kaliteli, değerlerine ve içinde bulunduğu topluma sahip çıkan bilinçli bir birey olarak farkındalıklarıyla geleceğe yürüyecektir. Bunun sağlanması için de eğitim-öğretim kurumlarında yürütülmekte olan programlara değerler eğitiminin mutlaka karıştırılması, ders içi etkinliklerde de bilgi ve değer edindirmenin sağlanması gerekmektedir (Aktepe, 2016, s. 88).

Devletler eğitim politikalarında vatandaşlarına değer kazandırma düşüncesine sahiptir. Örneğin ülkemizde, sosyoloji, psikoloji, vatandaşlık ve insan hakları, din kültürü ve ahlak bilgisi gibi derslerde öğrencilere doğrudan değer ile ilgili bilgilerin verilmesinin yanında; Tarih, Türkçe, Türk Dili ve Edebiyatı gibi derslerde de doğrudan olmasa bile dolaylı veya örtük program içinde değer bilinci kazandırılmaya çalışılmaktadır (Ulusoy, 2010, s. 33). Milli Eğitim Bakanlığı son yıllarda müfredat programlarında değerler eğitimi gerekli önemi vermektedir. Türk Dili ve Edebiyatı öğretiminde de tıpkı diğer eğitim öğretim alanlarında olduğu gibi değerler eğitimi yer verilmiştir.

MEB 2018 Türk Dili ve Edebiyatı Öğretim Programı'nda eğitim sistemimizin temel amacı değerlerimiz ve yetkinliklerle bütünleşmiş bilgi, beceri ve davranışlara sahip bireyler yetiştirmek olarak belirtilmiştir. Bilgi, beceri ve davranışlar öğretim programlarıyla kazandırılmaya çalışılırken değerlerimizin ve yetkinliklerin bu bilgi, beceri ve davranışların arasındaki bütünlüğü kuran bağlantı ve ufuk işlevi gördüğü, değerlerimizin toplumumuzun millî ve manevi kaynaklarından damıtılarak dünden bugüne ulaşmış ve yarınlarımıza aktaracağımız öz mirasımız olduğu ifade edilmiştir. Öğretim programlarında bu anlayışla değerlerimiz, ayrı bir program veya öğrenme alanı, ünite, konu vb. olarak yer almamaktadır. Bunun aksine bütün eğitim sürecinin gerçek gayesi ve ruhu olan değerlerimiz, öğretim programlarının her birinde ve her bir biriminde yer almaktadır. Öğretim programlarında yer alan 'kök değerler' şunlardır: *adalet, dostluk, dürüstlük, öz denetim, sabır, saygı, sevgi, sorumluluk, vatanseverlik, yardımseverlik* (MEB, 2018, s. 5-6). Bu değerler öğretim programı rehberliğinde öğrencilere kazandırılarak toplum içerisinde davranışa dönüştürülmesi sağlanacaktır. Edebiyat eserleri de öğrencilere söz konusu değerleri kazandırmada bir araçtır.

MEB 2018 Türk Dili ve Edebiyatı Öğretim Programı'nın özel amaçları içinde: "Edebiyatın doğasını, işlevini, birey ve toplum için önemini kavramaları, edebî metinler aracılığıyla Türkçenin inceliklerini, Türk edebiyatının tarih içinde gösterdiği değişim ve gelişimi tanımaları, Türk edebiyatına ait eserler aracılığıyla millî, manevi, ahlaki, kültürel ve evrensel değerleri anlamaları" maddeleri yer alır. Burada, sahip olunan değerlerin eğitim-öğretim aracılığıyla gelecek nesillere aktarılması gerektiğini vurgulamaktadır (MEB, 2018, s. 12).

Edebî eserlerin büyük bir kısmı insanları çeşitli yönlerden eğitmek amacıyla yazılmıştır. İnsana ait birtakım değer ve özelliklerin yerleşmesi ve devamlılığı, toplumsal hayatın ve içinde bulunulan çağın gerektirdiği değerlerin benimsenmesi konusunda

önemli roller oynar. Edebî eserler hem bireysel hem de sosyal hayatla ilgili olarak iyiye, doğruya, güzele yönelme ve yeni değerler kazandırma yolunda insanları eğitir ve yönlendirir (Kavcar, 1999, s. 6).

Türkler verdikleri eserlerle binlerce yıl önce yaşayışlarını, kültürel ve ahlaki değerlerini yazıya geçirerek ölümsüz kılmışlardır. Bu eserler insanlara rehberlik ettikleri gibi devlet yöneticilerine de yönetimle ilgili önerilerde bulunarak yol göstermiştir (Çeçen, 2017, s. 23).

İslamiyet'ten önceki dönemde Kök Türk Yazıtları'nda hükümdar halkına nasihatler de verir. Türkler İslam dinini kabul ettikten sonra verdikleri eserlerde ayet ve hadislerden beslenmişlerdir ki ayet ve hadisler de insanlar için bir öğüt, nasihattir. İlk İslami eserlerden Kutadgu Bilig halk ve hükümdar için bir nasihat kitabıdır. Kaşgarlı Mahmud'un Dîvânü Lugâti't-Türk eserinde yer alan atasözleri de halk için bir uyarı, bir öğüttür. Edip Ahmet Yüknêkî'nin Atabetü'l-Hakâyık adlı eseri bir ahlak kitabıdır. Ahmed Yesevî'nin hikmet adı verilen dinî ve didaktik şiirlerden oluşan Dîvân-ı Hikmet'i bireyi ahlaki yönden eğitmek amacı taşır. Bu eserlerin yanı sıra Türk coğrafyasında ahlak ilmi, erdemler gibi konularda da tercüme ve telif birçok eser yazılmıştır. Söz konusu edebî eserlerde toplumun sahip olduğu değerler kültürel öğelerle birleştirilerek gelecek kuşaklara aktarılmaya çalışılmıştır. Böylece hem toplumun hem bireyin eğitilmesi hedeflenmiştir.

İranlı âlim ve filozof Nasîrüddin Tûsî'nin *Ahlâk-ı Nâsîrî* adlı eseri de ahlak felsefesi ve ahlak eğitimi konusunda verilmiş önemli bir edebî eserdir.

Bu çalışmanın amacı, Nasîrüddin Tûsî'nin *Ahlâk-ı Nâsîrî* adlı eserinde yer alan erdemleri günümüz eğitim anlayışı çerçevesinde değerler eğitimi açısından incelemektir. Yapılan literatür taramasında gerek dönemi gerekse günümüz için ahlak kitabı olarak önemli bir kaynak olan *Ahlâk-ı Nâsîrî*'nin bir bölümünde yer alan erdemleri değerler eğitimi açısından analiz eden bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu bağlamda alana katkı sağlamak amacıyla araştırmada “Nasîrüddin Tûsî'nin *Ahlâk-ı Nâsîrî* adlı eserindeki erdemler eğitim-öğretimde duyuşsal hedefler açısından nasıl değerlendirilir, *Ahlâk-ı Nâsîrî* hangi erdemleri kapsamaktadır, bu erdemler ile bugün Türk Dili ve Edebiyatı Öğretim Programı'nda dikkate alınan kök değerler arasındaki ilişki nasıldır” gibi sorulara cevap aranmıştır.

1.1. Nasîrüddin Tûsî ve Ahlâk-ı Nâsîrî Hakkında

Nasîrüddin Tûsî'nin kesin olmamakla birlikte 1201'de Horasan'ın Tus şehrinde doğduğu, 1274'te Bağdat'ta öldüğü belirtilir. Çocukluk yaşlarından itibaren ilimle meşgul olmuş ve ilk öğrenimini ilahiyat ve hukuk bilgini olan babasının yanında almıştır. Devrin meşhur bilginlerinden matematik, mantık, hukuk, tıp, fıkıh, kelam, ahlak, felsefe dersleri almıştır (Şimşek, 2005, s. 2-4).

Nasîrüddin Tûsî ‘Son Filozof’, ‘Asrın Yegânesi’, ‘İnsanlığın Öğretmeni’ gibi ünvanlarla anılır. Ülkemizde de giderek tanınmakta ve özellikle ahlak felsefesi alanında yerini almaktadır. *Ahlâk-ı Nâsirî* adlı eser uzun yıllar Orta ve Yakın Doğu okullarında okutulmuştur. İslam dünyasında ilk sistematik ahlak kitabı olarak bilinir. Tûsî’yi 13. yüzyıldan günümüze taşıyan özelliklerinden biri de onun bilime verdiği önem ve metodolojik bakış açısıdır. Bilimi, teorik bilgi ve pratik bilginin birlikteliği içinde ele almıştır. Tûsî, ünlü Merâgâ Gözlemevi’nin kurulması ve yaşatılmasında, fikri bir çöküşün yaşandığı bir dönemde felsefi ilimlerin yeniden canlanması ve ilerlemesinde etkin rol oynamıştır (Taştan, 2015, s. 153-173).

Nasîrüddin Tûsî (1201-1274), İbn Sînâ’nın meşhur yorumcusudur. Felsefe, matematik, tıp, psikoloji, astronomi gibi birçok alanda eserler vermiştir ve en ünlü eseri ise *Ahlâk-ı Nâsirî*’dir. Müellif, bu eseri kaleme almasının nedenini şu şekilde açıklamaktadır: Kûhistan valisinin kendisine İbn Miskeveyh’in Tehzîbu’l-Ahlâk’ını Arapçadan Farsçaya çevirmesini teklif etmesi üzerine, kendisi bu eser hakkında olumlu görüşler öne sürmüştür; fakat eserin üslubunun bozulabileceği endişesinden dolayı bunun yerine o günkü felsefe ve hikmet birikimini de içeren yeni bir ahlak kitabı yazılmasının uygun olacağını valiye söylemiştir. Valinin bu teklifi kabul etmesi üzerine Tûsî eseri kaleme almış ve Vali Nasîrüddin Abdurrahîm’e nispetle bu esere *Ahlâk-ı Nâsirî* ismini vermiştir (Tacı, 2007, s. 189).

İslami açıdan ahlak teorisini ele alan eserler eğitim açısından zengin bir içeriğe sahiptir. Bu eserlerden birisi olan *Ahlâk-ı Nâsirî* de ahlak eğitiminin ve değerler eğitimin nereden başlaması gerektiğini açıklayan önemli bir eserdir (Çelikel, 2022, s. 117).

Nasîrüddin Tûsî’nin ahlak felsefesiyle ilgili temel konuları ele aldığı, İslam dünyasında ilk sistematik ahlak kitabı olarak bilinen Farsça *Ahlâk-ı Nâsirî* adlı eseri, Ma’rûf Efendi tarafından 1547 yılında Terceme-i Kitâbü’l-Ahlâk adıyla Türkçeye tercüme edilmiştir. Bu Türkçe çeviri, Eski Türkiye Türkçesi gramer özelliklerini taşımaktadır. *Ahlâk-ı Nâsirî*’nin İran’da ve İran dışında, tam veya eksik olarak seksene yakın yazma nüshası olduğu bilinmektedir. *Ahlâk-ı Nâsirî*, Rahim Sultanov tarafından Farsçadan Azerbaycan Türkçesine tercüme edilmiştir. Bu söz konusu tercüme de Abdolvahap Taştan ile Habil Nazlıgil tarafından Türkiye Türkçesine aktarılarak 2005 yılında Fecr Yayınları’ndan *Ahlâk-ı Nâsirî* adıyla yayımlanmıştır. Yine *Ahlâk-ı Nâsirî*’yi Anar Gafarov ve Zaur Şükürov da Farsçadan Türkiye Türkçesine çevirerek ilk baskısı 2007’de olmak üzere Litera Yayıncılık’tan *Ahlâk-ı Nâsirî* adıyla yayımlamışlardır (Erby, 2023, s. 18).

Bu makalede Anar Gafarov ve Zaur Şükürov tarafından Farsçadan Türkiye Türkçesine *Ahlâk-ı Nâsirî* adıyla yapılan çeviri eser incelemeye kaynak oluşturacaktır. Eser Tûsî’nin giriş kısmı ile birlikte üç makaleden oluşmaktadır. Giriş kısmında müellif eseri yazma sebebini açıklar, devamında bir mukaddime ve fihrist yer alır. Birinci makale ‘ahlak terbiyesi’ başlığı altında iki kısımdan oluşur. Birinci kısım ‘ilkeler hakkında’ olup

yedi fasıldan oluşur. İkinci kısım 'maksatlar hakkında' olup on fasıldan oluşur. İkinci makale 'ev idaresi' hakkında olup beş fasıldan oluşur. Üçüncü makale 'devlet yönetimi' hakkında olup sekiz fasıldan oluşur. Bu çalışmada *Ahlâk-ı Nâsırî*'nin birinci makalesinin ikinci kısmının üçüncü, dördüncü ve beşinci fasılları değerler eğitimi bağlamında değerlendirilecektir. Üçüncü fasıl 'güzel ahlaki oluşturan erdem cinslerinin sayısı', dördüncü fasıl 'erdem cinslerinin altında olan türler', beşinci fasıl 'erdem cinslerinin zıtları olan erdemsizlik sınıflarının sayısı' başlıklarından oluşmaktadır (Tûsî, 1236/2020, s. 5-8).

Erdem kelimesi güzel ahlakla donanabilmek için insanın taşıması gereken üstün nitelikler olarak tanımlanabilir. Dolayısıyla erdem, bugün çağdaş eğitim anlayışında 'değer' kavramıyla karşılık bulmaktadır. *Ahlâk-ı Nâsırî* bireyin eğitiminde önemli olduğu kadar günümüz insanları için de gerekli nasihatler içermektedir. Eser, çocukların kişilik ve ahlak gelişimine ışık tutacak bilgilerle doludur. Tûsî, eserinde davranış açısından ideal insan yetiştirme çabası içindedir. Genel olarak eğitim açısından kapsamlı bir eser olan *Ahlâk-ı Nâsırî*, değerler eğitimi açısından da oldukça önemlidir.

2. Yöntem

2.1. Araştırmanın Modeli

Araştırma, belli bir sorunun ya da soruların sistematik ve mantıklı bir şekilde cevaplandırılmasına yönelik yapılıdır. Sosyal olgular ve olaylar değişkendir. Dolayısıyla eğitim araştırmaları da sosyal olgular içerisinde değerlendirilmiştir. Sosyal bilimlerin değişken sonuçlar içeren yapısı eğitim araştırmacılarını nitel araştırma yöntemlerine göre araştırma modelleri bulmaya yöneltmiştir. Nitel araştırma görüşme, gözlem ve doküman analizi gibi nitel bilgi toplama yöntemlerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi, bütüncül bir şekilde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırma biçimidir (Yıldırım, 1999, s. 7-10). Bu çalışmada nitel araştırma yöntemleri kullanılmıştır. *Ahlâk-ı Nâsırî* adlı eserde yer alan erdem cinsleri ve MEB Türk Dili ve Edebiyatı Öğretim Programı'nda yer alan kök değerler nitel bir yaklaşımla yorumlanıp değerlendirilmiştir.

2.2. Verilerin Toplanması

Veri toplama sürecinde çalışmanın konusu ile ilgili literatür taraması yapılmıştır. Daha önce yapılan çeşitli yazılı kaynaklar tespit edilip mümkün olduğunca birincil kaynaklara ulaşılmaya çalışılmıştır. Bu doğrultuda çalışmanın kavramsal çerçevesi oluşturulmuştur.

Doküman incelemesi, araştırılması amaçlanan olgu veya olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsar. Dokümanlar nitel araştırmalarda etkili bir şekilde kullanılmalıdır. Özellikle eğitim alanında yapılan araştırmalarda ders

kitapları, müfredat yönergeleri, öğretmen ve öğrenci kitapları vb. dokümanlar önemli veri kaynaklarıdır. Doküman incelemesi yapılırken dokümanlara ulaşma, orijinalliğini kontrol etme, dokümanları anlama, veriyi analiz etme, veriyi kullanma aşamaları takip edilir (Yıldırım & Şimşek, 2018, s. 189-201).

Nitel araştırma yöntemlerinden olan doküman incelemesi yöntemi uygulanmıştır. Araştırmada Anar Gafarov ve Zaur Şükürov tarafından Farsçadan Türkiye Türkçesine *Ahlâk-ı Nâsrî* adıyla yapılan çeviri eser araştırma materyali olarak kullanılıp doküman incelemesi yöntemi uygulanarak Türk Dili ve Edebiyatı Öğretim Programı'nda yer alan kök değerler ve değerler eğitimi açısından incelenmiştir.

2.3. Verilerin Analizi

Çalışmada elde edilen verilerin incelenmesinde nitel veri analizi yöntemlerinden betimsel analiz kullanılmıştır.

Betimsel analize göre, elde edilen veriler önceden belirlenen temalara göre özetlenir ve yorumlanır. Veriler araştırma sorularının ortaya koyduğu temalara göre de düzenlenebilir, görüşme ve gözlem sırasında kullanılan sorulara göre de düzenlenebilir. Bu tür analizde amaç, ulaşılan bulguları düzenlemiş ve yorumlamış şekilde okura sunmaktır. Dolayısıyla elde edilen veriler öncelikle sistematik ve açık bir biçimde betimlenir; sonra bu betimlemeler açıklanır ve yorumlanır ve birtakım sonuçlara varılır. Betimsel analiz dört aşamadan meydana gelir: 1) betimsel analiz için bir çerçeve oluşturma. 2) Tematik çerçeveye göre verilerin işlenmesi. 3) Bulguların tanımlanması. 4) Bulguların yorumlanması (Yıldırım & Şimşek, 2018, s. 239-240).

3. Bulgular ve Yorum

Bugün değer olarak adlandırılan üstün ahlak özellikleri *Ahlâk-ı Nâsrî*'de erdem terimine tekabül etmektedir. Erdem alçakgönüllülük, yiğitlik, doğruluk, iyi olma, bilgelik, yardımseverlik, ruhsal yetkinlik, kendini bilme vs. gibi üstün niteliklerin genel adıdır.

Eserde birinci makalenin ikinci kısmının üçüncü faslı güzel ahlakı oluşturan erdem cinslerini konu edinmektedir. Eserin bu faslında nefis ilminde, insanî nefsin üç kuvvesinin olduğu belirtilir: Birincisi melekî nefis olarak adlandırılan düşünme kuvvesidir. Bu kuvve düşünme ve ayırt etmenin ve işlerin hakikatleri hakkında inceleme yapma arzusunun ilkesidir. İkincisi yırtıcı nefis olarak adlandırılan gazabî kuvvedir. Bu kuvve öfkenin, cesaretin, tehlikelere atılmanın, yükselmenin arzusunun ilkesidir. Üçüncüsü hayvânî nefis olarak adlandırılan şehvânî kuvvedir. Bu kuvve şehvetin, yiyecekler ve içeceklerden alınan lezzet arzusunun ilkesidir. Nefsin erdemlerinin sayısı da bu üç kuvveye göre olmalıdır. Düşünen nefsin hareketi dengede olduğu zaman bu hareketen *ilm* erdemi meydana gelir ve buna bağlı olarak *hikmet* erdemi lazım gelir. Yırtıcı nefsin hareketi dengede olduğu zaman, akleden nefse boyun eğip sınırları zorlamadığı zaman bu hareketten *hilm* erdemi ortaya çıkar ve buna bağlı olarak *yiğitlik* erdemi lazım

gelir. Behimî nefsin hareketi dengede olduğu zaman akleden nefse itaat ettiğinde bu hareketten *iffet* erdemi ortaya çıkar ve buna bağlı olarak *cömertlik* erdemi lazım gelir. Bu üç erdem *ilm*, *hilm*, *iffet* birbiriyle uyumlu olduğu zaman bu erdemlerin yetkinlik ve tamlığını sağlayan *adalet* erdemi ortaya çıkar. Kuvvelerin kendi aralarındaki tutumu ifrat ve tefrit olmaksızın gereken ölçüde dengede olursa erdem meydana gelir. Bu doğrultuda erdemler temelde dördtür: birincisi teorik kuvveden doğan *hikmet*, ikincisi pratik kuvveden doğan *adalet*, üçüncüsü gazabi kuvveden doğan *yiğitlik*, dördüncüsü şehvet kuvvesinden doğan *iffet*. Hikmet, varlığa dair her şeyin bilgisinin meydana gelmesidir. Böylece hikmet, bilgisel ve eylemsel; yani teorik ve pratik olmak üzere iki türdür. Yiğitlik, gazabi nefsin düşünüen nefse boyun eğmesidir ve böylece nefis tehlikeli işlerle uğraşmamış olup göstermiş olduğu sabır övgüye layık olur. İffet, şehvetin düşünüen nefse itaat etmesidir ve böylece kendisinde hürriyet etkisi ortaya çıkar, nefsin isteklerine boyun eğmemiş olur. Adalet, bütün bu kuvvelerin uyum içinde olmasıyla olur ve böylece hakkı gözetme ve hakkını alma etkisi ortaya çıkar (Tûsî, 1236/2020, s. 89-92).

Üçüncü fasılda güzel ahlaki oluşturan erdem cinslerinden ve nefis ilminde; yani bugünkü psikoloji ilminde insani nefsin üç kuvvesinin olduğu belirtilmiştir. Bu kuvveler ve iradenin etkisiyle davranışların gerçekleştiği ifade edilmiştir. Bu kuvvelerin birinin diğerine baskın olması durumunda diğerleri kaybolur. Birincisi düşünme kuvvesi, ikincisi yırtıcı nefis olan gazabî kuvve, üçüncüsü hayvânî nefis olarak bilinen şehvânî kuvvedir. Buradaki görüşler ile Freud'un (1923) Yapısal Kişilik Kuram'ı arasında büyük benzerlikler olduğu göze çarpmaktadır. Buna göre düşünme kuvvesi Freud'un kuramında egoya; gazabî kuvve süper egoya; şehvânî kuvve de ide tekabül etmektedir. *Ahlâk-ı Nâsırî*'de bu üç kuvvenin Freud'un kuramında da bu üç sistemin dengede olması gerektiği belirtilir. Bu sayede insan davranışlarının erdemli bir şekilde gerçekleşeceği ve sağlıklı ve ahlaki bir kişiliğin bu yolla oluşacağı vurgulanmaktadır (Erbay, 2023, s. 34).

Tûsî'ye göre temelde erdemler dört tanedir. Bunlar: hikmet, adalet, yiğitlik, iffet. Bu erdemler insanın kişiliğinde taşıdığı düşünme, öfke, aşırı arzu yetisine göre ortaya çıkmıştır.

Dört temel erdem cinsinin altında birçok türde erdem bulunmaktadır. Tûsî, dördüncü fasılda bu erdem türlerini açıklamıştır (Tûsî, 1236/2020, s. 93-97). Bu erdem türleri Tablo 1'de yer almaktadır.

Tablo 1: Ahlâk-ı Nâsırî'de Yer Alan Erdem Türleri			
<i>Hikmet</i> Erdemi ve Alt Türleri	<i>Yiğitlik</i> Erdemi ve Alt Türleri	<i>İffet</i> Erdemi ve Alt Türleri	<i>Adalet</i> Erdemi ve Alt Türleri
1. <i>zekâ</i>	1. <i>nefs büyüklüğü</i>	1. <i>hayâ</i> (utanma)	1. <i>dostluk</i>
2. <i>hızlı anlayış</i>	2. <i>cesaret</i>	2. <i>yumuşak başlılık</i>	2. <i>birlik</i>
3. <i>zihin berraklığı</i>	3. <i>yüce gayelilik</i>	3. <i>güzel gidişatlılık</i> (güzel yol tutma)	3. <i>vefa</i>

4. öğrenme kolaylığı	4. <i>sebat</i> (kararlılık)	4. <i>kendisiyle barışık olma</i>	4. <i>şefkat</i>
5. <i>güzel akletme</i>	5. <i>hilm</i> (yumuşak huyluluk)	5. <i>dinginlik</i>	5. <i>akrabayı gözetme</i>
6. <i>bellekte tutma</i>	6. <i>soğukkanlılık</i>	6. <i>sabır</i>	6. <i>mükâfat</i> (iyiliğe iyilikle karşılık verme)
7. <i>hatırlama</i>	7. <i>gözü peklik</i> (cesaret)	7. <i>kanaat</i> (yetinme)	7. <i>iyi ilişki</i>
	8. <i>dayanıklılık</i>	8. <i>ağırbaşlılık</i>	8. <i>güzel yargı</i>
	9. <i>tevazu</i> (alçak gönüllülük)	9. <i>sakinme</i>	9. <i>sevecenlik</i> (sevgi)
	10. <i>hamiyet</i> (milletini ve yurdunu koruma çabası)	10. <i>düzenlilik</i>	10. <i>teslimiyet</i> (kabullenme)
	11. <i>incelik</i> (naziklik)	11. <i>hürriyet</i> (bağlı olmama)	11. <i>tevekkül</i> (Allah'a güvenme)
		12. <i>cömertlik</i>	12. <i>ibadet</i> (Allah'a kulluğunu gösterme)
		12.1. <i>eli açıklık</i>	
		12.2. <i>diğergamlık</i> (kendinden çok başkalarını düşünerek verme)	
		12.3. <i>affetme</i> (bağışlama)	
		12.4. <i>insâniyet</i> (insanca davranma)	
		12.5. <i>asalet</i>	
		12.6. <i>yardımseverlik</i> (dostça davranma)	
		12.7. <i>el açıklığı</i>	
		12.8. <i>hoşgörülü davranma</i>	

Beşinci fasılda erdem cinslerinin zıtları olan erdemsizlik sınıflarına yer verilmiştir. Temelde dört tür erdem olduğu için erdemsizlik cinsleri de ilk olarak dört tanedir (Tûsî, 1236/2020, s. 98). Bu erdem türleri Tablo 2'de yer almaktadır.

Tablo 2: Ahlâk-ı Nâsırî'de Erdem Cinslerinin Zıtları Olan Erdemsizlik Sınıfları	
hikmetin zıddı	<i>cehalet</i>
yiğitliğin zıddı	<i>ödleklik</i> (korkaklık)
iffetin zıddı	<i>hazlara düşkünlük</i>
adaletin zıddı	<i>zulüm</i>

Bununla birlikte her erdemın karşısında iki tür erdemsizlik vardır. Tüm erdemler kendi içinde bir ölçüde, dengede olmalıdır, ne olması gerekenden fazla ne de az. Dolayısıyla bir erdem, biri ifrat diğeri tefrit sınırında iki tane erdemsizliğe sahiptir. Bazı erdemsizliklerin bilinen yaygın isimleri vardır: mesela hayâ erdemının iki ucu *arsızlık* ve *çekingelik*, cömertlik erdemının iki ucu *israf* ve *cimrilik*, tevazu erdemının iki ucu *büyüklenme* ve *kendini küçük görme*, ibadet erdemının iki ucu *günahkârlık* ve *kayıtsızlık* gibi (Tûsî, 1236/2020, s. 98-102). Bu erdem türleri Tablo 3'te yer almaktadır.

Tablo 3: Ahlâk-ı Nâsırî'de Erdem Cinslerinin Karşısında Yer Alan İki Tür Erdemsizlik	
hikmetin karşısında	<i>kurnazlık ve aptallık</i>
yiğitliğin karşısında	<i>cüretkârlık ve korkaklık</i>
iffetin karşısında	<i>hazlara düşkünlük ve isteksizlik</i>
adaletin karşısında	<i>zulüm ve zulme boyun eğme</i>

Ahlâk-ı Nâsırî'de yetkin bir insanda olması gerektiği belirtilen dört temel erdemi ve bu erdemlerin alt türlerini oluşturan erdem türlerini Bloom ve arkadaşlarının oluşturduğu 'duyuşsal alan taksonomisi'ne göre incelediğimizde hikmet erdemi ve alt türlerinin bilişsel; adalet, yiğitlik, iffet erdemleri ve alt türlerinin de duyuşsal özellikler taşıdığı görülmektedir. Duyuşsal alan taksonomisindeki ilk düzey olan 'alma'nın da aslında bilişsel özellik taşıdığı belirtilmiştir. Dolayısıyla hikmet erdemi ve alt türleri de yine duyuşsal alan taksonomisinin ilk basamağı ile benzerdir.

MEB 2018 Türk Dili ve Edebiyatı Öğretim Programı'nda belirtilen on kök değer (adalet, dostluk, dürüstlük, öz denetim, sabır, saygı, sevgi, sorumluluk, vatanseverlik, yardımseverlik) ile *Ahlâk-ı Nâsırî*'de yer alan erdemleri ilişkilendirip incelediğimizde adalet değerini *Ahlâk-ı Nâsırî*'de dört temel erdemden birisi; dostluk değerini adalet erdemının bir alt türü; öz denetim değerini iffet erdemının bir alt türü olan kendisiyle barışık olma; sabır değerini iffet erdemının bir alt türü; saygı değerini adalet erdemının bir alt türü olan iyi ilişki; sevgi değerini adalet erdemının bir alt türü olan sevecenlik; sorumluluk değerini iffet erdemının bir alt türü olan düzenlilik; vatanseverlik değerini yiğitlik erdemının bir alt türü olan hamiyet; yardımseverlik değerini iffet erdemının bir alt türü olan cömertlik erdemının bir alt türü olarak görmekteyiz. *Ahlâk-ı Nâsırî*'de, Türk Dili ve Edebiyatı Öğretim Programı'ndaki dürüstlük değeri ile doğrudan ilişkili bir erdem türü tespit edilememiştir.

4. Sonuç

Bir toplum ahlaki ve kültürel bakımdan değerlerini benimsemiş ve bu değerleri sahip olduğu yetkinliklerle bütünleştirmiş bireyler sayesinde varlığını koruyup sürdürür. Bazen dönemin şartlarına göre bu değerler veya değer yargıları yıpranır. Bu nedenle sahip olunan değerlerin tekrar bireye ve dolayısıyla topluma hatırlatılması ya da güncellenmesi gerekir. Bu değerler bireye ailede başlayan eğitimin yanı sıra eğitim kurumları, öğretim programları ve materyalleriyle en iyi şekilde kazandırılır. Değerler eğitimi verilirken sahip olunan değerleri tarih boyunca bünyesinde taşıyıp koruyan ve nesilden nesile aktaran Türk edebiyatı tarihindeki birçok kıymetli eserden faydalanılmalıdır. Değerler eğitimi bazen *Ahlâk-ı Nâsurî*'de olduğu gibi doğrudan güzel ahlaki oluşturan erdemler/değerler olarak bazen de dolaylı şekilde edebî metinlerin içinde örtük olarak öğrenciye verilir. *Ahlâk-ı Nâsurî*'de dört temel erdem altında toplam elli tane üstün ahlak özelliği belirtilmektedir. *Ahlâk-ı Nâsurî* bir ahlak kitabı olarak bireyi ahlaki yönden eğitmeyi amaçladığı için güzel ahlaki oluşturan üstün nitelikleri, öğretim programlarımızda yer alan kök değerlere göre daha detaylı şekilde ele almıştır.

Ahlâk-ı Nâsurî özellikle bireyin sahip olması gereken değerler; yani üstün ahlak özellikleri konusunda eğitim-öğretimin amacına hizmet edebilir nitelikte bilgiler içermektedir. Öğretim programı hazırlayanlar, duyuşsal hedefler bakımından derslerin içeriklerine de uygun olarak *Ahlâk-ı Nâsurî* ve edebiyat tarihimiz boyunca kaleme alınmış diğer önemli ahlak kitaplarından bu doğrultuda kaynak olarak faydalanılmalıdır. Böylece kök değerler olarak belirtilen değerlerin alt türleri oluşturulup bu değerler öğretim materyalleri aracılığıyla öğrenciye kazandırılmalıdır.

KAYNAKÇA

- Akalın, Ş. H. (2011). *Türkçe Sözlük*. (11. baskı). Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Akhan, N. E., Subaşı, E., & Açıllı, F. B. (2020). Öğretmen Adaylarının Kök Değerlere İlişkin Görüşleri. *Eğitim ve Yeni Yaklaşımlar Dergisi*, 3(2), s. 115-134.
- Aktepe, V. (2016). Ailede değerler eğitimi ve program ihtiyacı. *Farklı yönleriyle değerler eğitimi* içinde (s. 77-94). Ankara: Pegem Akademi.
- Çeçen, H. (2017). Tariku'l-Edeb'de Değer Eğitimi. *Elektronik Eğitim Bilimleri Dergisi*, 6(11), s. 23-33.
- Çelikel, B. (2022). *Benliğin İnşası Ahlâk-ı Nâsurî'nin Eğitim Bakımından İçerik Analizi*. (2. baskı). İstanbul: Ötüken Neşriyat A.Ş.
- Dilmaç, B., Deniz, M., & Deniz, M. E. (2009). Üniversite Öğrencilerinin Öz-Anlayışları ile Değer Tercihlerinin İncelenmesi. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 7(18), s. 9-24.
- Dilmaç, B., & Ulusoy, K. (2016). *Değerler Eğitimi* (4. baskı). Ankara: Pegem Akademi.
- Erbay, A. (2023). Terceme-i Kitâbü'l-Ahlâk Adlı Eserin Dil Özellikleri, Transkripsiyonlu

Metni ve Dizini Hazırlanarak Dil ve Edebiyat Eğitimi Yönünden İncelenmesi. Marmara Üniversitesi: [Yayımlanmamış doktora tezi].

Ersoy, H. Y. (2018). Değerler Eğitimi Açısından Türk Dili ve Edebiyatı Programında Dîvânü Lugâti't Türk. *Uluslararası Beşeri Bilimler ve Eğitim Dergisi*, 4(7), s. 11-31.

Güven, A. Z. (2014). *Değerler Eğitimi ve Türkçe Derslerinde Değerlerin Kullanımı*. Ankara: Palet Yayınları.

Kardaş, M. N. (2015). Orhun Abidelerinin Türkçe Öğretiminde Değer Aktarımı Bakımından Önemi III: Bilge Kağan Abidesi. *Türk ve İslam Dünyası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2(2), s. 55-70.

Kavcar, C. (1999). *Edebiyat ve Eğitim* (3. baskı). Ankara: Engin Yayınevi.

Kızılçelik, S., & Erjem, Y. (1994). *Açıklamalı sosyoloji terimler sözlüğü*. Ankara: Atilla Kitabevi.

MEB. (2018). Ortaöğretim Türk Dili ve Edebiyatı Dersi Öğretim Programı.

Senemoğlu, N. (2012). *Gelişim Öğrenme ve Öğretim* (22. baskı). Ankara: Pegem Akademi.

Şimşek, A. (2005). Nasireddin Tûsî'nin Ahlâk ve Eğitim Anlayışı. Marmara Üniversitesi: [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi].

Takcı, H. (2007). Ahlâk-ı Nâsırî. *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 9(15), s. 189-192.

Taştan, A. (2015). Nasîruddin Tusî'nin Ahlâk-ı Nâsırî Adlı Eserindeki Görüşleri ve Günümüz Toplumlarına Yansımaları. A. Ünal (Dü.), *Geçmişten Geleceğe Ahlâk içinde* (s. 153-173). Bartın Üniversitesi Yayınları.

Tûsî, N. (2020). *Ahlâk-ı Nâsırî* (4. baskı). (A. Gafarov, & Z. Şükürov, Çev.) İstanbul: Litera Yayıncılık. (Orijinal eserin yayın tarihi 1236)

Ulusoy, K. (2010). Değer Eğitimi: Davranışçı ve Yapılandırmacı Yaklaşımına Göre Hazırlanan Tarih Programlarında Değer Aktarımı. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(1), s. 32-51.

Ulusoy, K., & Dilmaç, B. (2015). *Değerler eğitimi*. (3. baskı). Ankara: Pegem Akademi.

Yeşilyaprak, B., & Uçar, E. (2012). Öğrenmeden Öğretime. B. Yeşilyaprak (Dü.) içinde, *Eğitim Psikolojisi Gelişim-Öğrenme-Öğretim*. (9. baskı). Ankara: Pegem Akademi.

Yıldırım, A. (1999). Nitel Araştırma Yöntemlerinin Temel Özellikleri ve Eğitim Araştırmalarındaki Yeri ve Önemi. *Eğitim ve Bilim*, 23(112), s. 7-17.